И. Елисеев - Усхаан

Цнуйэннэртэн цуйдэххэ

982
Е57

УСХААН

59602

ҮҺҮЙЭЭННЭРТЭН ҮҮЙДЭХХЭ

(поэмалар)

Намская ЦБС РС(Я) Ф6

Нам
Саха республиката
2011 с.

УДК 821.512.157 Елисеев
ББК 84 (2Рос=Як)
У83

Елисеев, Иннокентий Николаевич - Усхаан.
Үһүйээннэртэн үүйдэххэ: [поэмалар] /
Иннокентий Елисеев -Усхаан-Нам, 2011-74 с.

Кинигэҕэ автор Түбэ былыргы уостан уоска бэриллэн сүппэккэ кэлбит номох туттар үһүйээн кэпсээннэрин, өрдөөҕүтэ кырдьаҕастартан истибитин уонна бэйэтин билбит-көрбүт кэмин тиһэн, нэһилиэк 100 сыла томтойо туолуутунан элбэҕи эридьиэстээн үүйэн, тан ан ааҕааччыларыгар уунна. Кинигэ хабар эйгэтэ киэҥ.

САЛЛААТ ТУҺУНАН ҮҺҮЙЭЭН

(поэма)

(Никонов Е.С.-Быытта 1952 сыллаахха Түбэ оскуолатын интэринээтигэр оҕолорго кэпсээннэриттэн)

Былыр-былыыр бу манан
Буойун киһи кэлбитин,
Киһиттэн киһи хаалан
Кэпсээнтэн кэпсээн ситэн
Тиийэн эрэ кэлбитин
Тиэрдэ сатыы кэпсиим мин.

Боотур Саллаат диэн киһи
Кимэ, туга биллибэт,
Бу Чагдаайыга кини
Көмүллүбүт диэн эбит.

Саахырбыт киһи кэлбит,
Сэрии дьоннордоох эбит.
Кинини хаалларбыттар
Кэлбит дьон төннүбүттэр.
Ол аата арыаллааннар
Олордо аҕалбыттар.

Атынан, атаҕынан
Аан дойдуну кэрийбит,
Аатаахтардыын хардарсан
Аат-суол ыла киирсибит,
Аман өһүн аахсыһан
Араат муораҕа тиийбит.
Санаатын ситэн төннөн
Саха сирин да булбут.

Олонгхоһут Оҕонньор
Онолуйбут олоҕор,
Туох барыта буолбутун
Тойугугар холбооттоон,
Остуоруйа ангаардаах
Омун төлөн аргыстаах
Кимиэхэ Араал муора,
Кимиэхэ Араат буола
Араас омук этэрэ
Араастаан иһилларэ.
Биири майгынныы ааттыы
Булкуйа була сатыы,
Араат муора ханнатын
Арааран ааттыылларын,
Бэл дьэ оннооҕор Далан
Быһаарбатах быктаран.

Аан бастаан дуу, олорбут
Аан дойду оҥостубут,
Орто дойду туойуллар
Орто сир туругурар.
Ол аата Орто Азия,
Амударья, Сырдарья.
Оһол төрүөт оҥостон
Оҥоһуута эбитин,
Огдолуйбут олоҕун
Олоччутун туойбутун,
Эбэ-саба бырааҕан
Эгэлгэтин эбэрин,
Элбэҕи да кэпсиирин
Эрэнээхтии истэҕин.

Кырааскалаан нарылаан
Көстөн кэлиэ хараххар,
Кымыс кутан тумалаан
Көөнньө-кыынньа оргуйар.
Манна маанылаах өҥө
Маһа-ото бөдөҥө,
Сыт-сымар дьэ тунуйбут
Сылаас салгын туймаарпыт.
Кыыла-сүөлэ даҕаны,
Киһи, сүөһү да аны
Кыймаҥнас элбэх дэтэр
Кэрэмэһин кэрэхсиир.
Онтон атын хартыына
Охсуһуута салҕанна.
Бухатыырдар буоланнар
Булан араарсаллар.
Хайытыһа сынньыһан
Хаан билик саккыраһан,
Өтөрүтэ түсүһэн
Өлөрсүһэн кэрдиһэн.
Үҥүүнү өрө тутан
Өлөр өлүүнү умнан,
Охтор ыллыы куһууран
Охтороллор суулларан.
Өрө көтүтэн сүүрдэн
Өлөрөн, баҕар, үүрэн.

Бу дьон туох буоллулар,
Бу тугу былдьастылар?
Хара тыаттан бөрөлөр
Харахтара уоттанар.

Күүһү күүс кыайан барда
Күн сирэ өлбөөдүйдэ.
Кимнээх эрэ кыайдылар,
Кимнээхтэр хоттордулар.

Хаан билик сынньыһаннар
Хапсыһыылар бүтэллэр.
Алдьархайтан ас тахсар
Аман өс остуол тардар.

Хаанымсах кыыллар-сүөллэр
Аһылыкка тиксэллэр.
Хаанга устар өлүктэр
Адаарыһа сыталлар.

Хара былыт кэриэтэ
Хараганан эргийэ,
Халлааны бүөлүү анньар
Хаанымсах хара суордар,
Хара баһаам үөрдэрэ
Халаахтыы көппүттэрэ.
Хааны халбыйан иһэр
Хамыйахтаах тумустар,
Хайҕахтаах хара быардар,
Харахтар аһылыктар.
Сэрии сыанан аҕаабат,
Сии кыайбыт бүтүн хаалбат.
Сиэтилэр-аһаатылар
Сэмнэхтэрэ ыһыллар.

Орто дойду уорҕата
Онно-манна туората,
Олох атын сиринэн

Олох көрдүүр сиэринэн,
Орооспут дойдулара
Отой умнубаттара.
Сыымайдыыллар олоҕу
Сылдьыбыккын толору.
Хата ханнык үйэҕэ
Ханна кимниин киирсиһэ,
Энгэрдэһэн да буоллун,
Эт, хаан тыырса да буоллун
Сурук-бичик толорон
Сууралыбат онгорон
Олорбуту туоһулуур, -
Ону, дьэ, архыып холбуур.

Киһи аймах барыта
Көрдөһөр тангарата –
Кинкиниир киэн халлаанын
Кэмнэммэт куйаардарын
Үрдүкү үргүөрүгэр
Үтүмэннээх үөһүгэр
Үтүөкэн куолакаллар
Үөгүлэрэ тиийэллэр.
Тангара көрөр-истэр,
Туту барытын билэр!

Сэрии киэнэ элбэҕэ
Сыанан аҕаабат бэлэҕэ
Кучуйдар да бас быстар -
Күүс үөһэ күүс эмиэ баар.
Сэрии бөҕөнү ааспыт
Өй-санаа да кыатаммыт,
Киһи сиэрин тутуһан
Кэрдэр суолтан туттунан,

Кэмчи хаалбыт олоҕор
Кэргэнэ суох олорор.
Оҕолооҕо эбэтэр
Оҕото суох диэн этэр
Ончу отой биллибэт,
Ол туһунан кэпсэммэт.
Аан маҥнай манна кэлээт
Культураҕа олорбут.
Төһө кэмэ биллибэт
Түгэх тыаҕа дьулуспут.
Олорбутун туоһута –
Баар „Саллаат харыйата"
Талыы мааны муннуга,
Көтөр-сүүрэр уйата.

Соҕотох кэһэ сылдьан
Саас үрэххэ ньиккэлиир.
Харыйаны таҥнары
Ньиккэ оҥостон соһор,
Хамсыыры-хамсаабаты
Ньылбы тардан таһаартыыр.
Турар ыйдаҥатааҕы
Тиит күлүгүнүү – айыы!

Тыгын ылгын тарбаҕа
Тамты кыайан баппата,
Дьабарааскы иинигэр
Диэн эмиэ кэпсээнигэр
Холоон көрдөххө, кырдьык,
Саллаат да Тыгын курдук.
Улахана, бөдөҥө
Уонна сөҕөрбүт бөҕө.
Тиэргэн иннигэр киирэн

Турунан кэбистэр эн
Туох диэҥҥин утарыаҥый,
Тугу булан ылыаҥый.
Омуннааҕын да иһин
Олус чуумпуран истэн,
Барыта хайдах эрэ
Баһырхайа сүрдээҕэ.
Харыйаҕа ханыылыы
Хара бэкир киһини,
Тиит төргүү мутугунан
Турар туруу торумнаан.
Аата-суола биллибэт,
Кимэ туга кэпсэммэт.
Атын сиргэ кэлиинэн
Аатын-суолун кистэнэн,
Арай саллаат ааттаммыт
Кэриэс харыйа хаалбыт.
Күүркэттэххэ бэл күүдээх
Буолуон сөп күндү түүлээх.
Саһаан уста-үрдүгэ
Саха киэбэр сүрдээҕэ,
Киһи киэнэ аарымата
Кэпсэл буолла бадаҕа.
Күөттээтэххэ, эптэххэ
Кэрэхсэниэ диэтэҕэ.

Оччотооҕу олоххо
Саллаат аата-сураҕа -
Ньимси сотуох киһинэн
Ньиргиэрдэнэн иһиллэн,
Сэрии киһитэ буолан
Саҕара куттал уотун.

Оҕолор элбэхтэрэ
Ончу миэхэ сүктэрэ,
Елисеев хаһан эрэ
Кэпсиэҕэ диэн этэрэ.
Быытта сүрүн кэпсэлэ
Интэринээккэ иҥэрэ.
Саастаах киһи сылыктаан
Сөпкө эттэҕэ билэн.
Алта уонча сыл аастар
Аммын аһан салаллар,
Ол иһин киирэн кэллэ
Онно эппит эрэлэ.

Бөдөҥө да бэрдиттэн
Буойун киһиттэн толлон,
Ол курдук олохтоохтор
Ончу чугаһаабаттар.
Ырааҕынан сылдьаллар,
Ыксаласпат эбиттэр.
Тайах кыылы бултаатар
Төһө-хачча да буоллар,
Туруору сүгэн киирэр
Толору күүстээх дэнэр.
Кини өр олорботох
Кимниин да орооспотох.
Кылгас кэмҥэ олордор
Кэпсээҥҥэ киирэ охсор.

Халаан уута улаатан
Харгыланан дабайан,
Ытарҕа күөлгэ куппут,
Ыраастыырдыы соруммут.
Төннө түһэр балыгын

Тоҕо баһан ылбаттар?
Саллаат киһи сатыырын,
Сатабылын көрдөрөр.
Бу манан ол саас былыр
Баһаам уу кэлбитигэр,
Саллаат харыйа кэрдэн
Сүгэн киллэрэн кэһэн,
Харыйаны дьаптайан
Халыҥ быһыт оҥорон,
Быһыттаабыт күөл уутун
Укпут иэрэтин туутун.
Балык киэнэ өҥнөөҕүн
Баспыт эбит бөдөҥүн.
Өлүөнэбит барахсан
Өллөйдөөбүт өлүүтүн.
Уутун эрэ куппатах
Улахан бил балыктаах,
Эмиэ бөдөҥ соболоох,
Эгэлгэтэ хатыыстаах.

Оннук уу кэллэр Саллаат
Харыйата аһатар.
Ол онтон ыла Саллаат
Харыйата аатырар.

Кэмэ кэлэн ардыгар
Күөнэҕинэн күндүлүүр,
Ытарҕа да аатыгар
Ыгыы туоната кэлэр.
Күөлбүт онтон ылата
„Көмүс ытарҕа" буолар.
Саһа сыппыт дьылҕата
Сонун аатынан туолар.

Өссө өлүөн иннинэ
Көрөн-истэн бэйэтэ,
Үлэһитин соруктаан
Үтүө харда туруоран,
Ылар маһын хатаран
Ыаннаран хатырыктаан,
Эрдэттэн оготторбут
Эгэлгэтин толуйбут.
Буорун, үүтүн хастаран
Баҕана туруортаран,
Бүтүннүүтүн баайтаран
Бүөлэтэн ытыыс мастаан,
Үөһэнэн кыра ааннаан
Үөлэс эрэ хаалларан,
Буорун төттөрү көмөн
Буор ордугун тарҕатан,
Сири кытта сир гынан
Сэрэйбэт сэбэрэлээн,
Саһыарбыттар Саллааты
Сэдэх күүстээх киһини.
„Олох кинигэтинии"
Ончу бэйэтин кистии
Түбэ түгэх муннугар
Туруу мыраан буоругар
Туомтуу тардан олоҕун
Түмүктээбит тобоҕун.
Кистэл маллаах буолуо дуо?
Ким билиэй дьэ ону.
Онно кимим наадыйыай,
Ону билэ сатыаҕай.
Бэйэтин харыстанан
Буолуо дуо саһыарынан.
Иинин олох дьиэ курдук

Хастаран оҥорторбут.
Иһигэр судургутук
Хос орон туруортарбыт.
Дьиэтигэр тыыннаах киирэн
Дьэ онно тыыллыы тэбэн
Үһүн уутун ситэрэр
Утуйбут үһү дэнэр.
„Ким да манна сытарбын
Билиэ суохтаах букатын!
Этэн биэрбит эстиэҕэ,
Ыйан биэрбит ыйаныа.
Өссө ол диэн кырата
Өстөһөн кыргыахтара.
Сырдык күҥҥүт сууллуоҕа
Сир дойду суох буолуоҕа."
Инньэ диэн кэриэс эппит
Иинин дьонтон кистэппит.
Истибит дьон салланнар
Истэригэр туппуттар,
Этэҥҥэ буолаарылар
Этэн буорайбатахтар.

Саллаат балыстаах үһү,
Салыннар да көмүүнү
Хас да сыл буолан баран
Хастаран киирэ сылдьан
Хамыйталаабыт малын,
Үрүҥ, кыһыл көмүһүн.
Убайын биһилэҕин
Устан ылыан баҕаран,
Тардыаласпыт ылаары
Төрүт илдьэ бараары.
Өлбөтөҕүн биллэрэн

Биһилэхтээх тарбаҕын
Өрө тыына хам тутан,
Биэрбэтэх биһилэҕин.

Барбыт дьонтон быһыылаах
Балта хас да оҕолоох,
Барыны кыайар хааннаах
Буойун тэҥэ хололоох.

Ол да буоллар оҥоһуу
Омоон суолун хобулуу,
Тэстэ сүүрэ тураахтыыр
Тумуллары туораахтыыр.
Сурах-садьык тарҕанар,
Сонун суола ыраатар.
Саллааты сураһаннар
Соруктаахтар тураллар.

Сири кытта сир буолан
Силбэспитэ ыраатан,
Былыргы үйэтээҕи
Бүтэн оһон бүттэҕэ.
Билэр-көрөр баҕаттан
Биригээдэ оҥостон,
Сүүрбэһис үйэ дьоно
Саҕалаан сүтэ хоно,
Чагдаайы мыраанытар
Чинчийэ сылдьыбыттар.
Саллаат суолун батыһан
Сытар сирин сэрэйэн,
Үөрэхтээхтэртэн кэлэн
Үөһэ, аллара түһэн
Көрдөөн көрөн бараннар
Көмүүнү булбатахтар.

Хантан кимнээх кэлэннэр
Хааннарын тэнитэннэр,
Төрүтчүт да буоллаллар
Төрүт дьэ умнуллаллар.
Хантан ханна көспүккүн
Хайа диэки түспүккүн,
Олорбуккун быһаарар,
Омуккун этэн биэрэр,
Төрдү ууһу булунар
Топонимика диэн баар.
Сир дойду ааттаах-суоллаах
Ситимнин арыйыахтаах.
Оччотугар Кулаада –
Алтай дойдутун тылын
Тоҕо Саллаат сыһыарда
Тумус туттан аҕалан.
Алтай диэкиттэн кэлбит
Атын түүр бииһэ эбит.
Кут сиригэр ханыылаан
Кулаада диэн ааттанан,
Кулаада тумуһугар
Кэлин олоро сылдьар.
Кутуһунан Кулаада
Тумус тумул арыыта,
Хачыҥхаайы, Кулунда
Саллаат ыыра барыта.

Сэриилһит туохтан тоҕо
Солбулунна олоҕо.
Соҕуруттан күрээбит
Суола-иилһэ биллибэт.
Бэл диэтэр Буойун дэнэр

Анал ааттаах дойду баар.
Быдаммыттар диэн этэр,
Былыргы буойун дьоннор.
Саллаат, Буойун да буоллун,
Сэрии дьонноро иккиэн.
Түбэ, 2-с Хомустаах
Төрүттэрэ буолуохтаах.
Баҕар Тыгын оҕонньор
Буойуннара буоллуннар.
Эбэтэр Чыҥыс Хаантан,
Эллэй эһэ саҕаттан
Орох ыллык тутаннар
Олохсуйан турдуннар.
Ким ону кырдьыгынан
Кэпсиэх баарый баарынан.
Ыраахтаах ыы сэриитин
Кыттыылаах буолаарай?
Тылланан баран-кэлэн
Тыыллыы тэбэн сытаарай.
Ыраахтаах ылаах Россия
Ыстыыктаһа ыксыһа,
Туроктардыын уопсайа
Сэриилэспит уончата.
Онтон хаһыс сэриитин
Кыттыылаах буоларын
Ончу чопчу эппэккин,
Кырдьыгынан таайбаккын.
Былыргыны бадаамнаан
Баҕар оннук буолуо диэн,
Сэрээһин уйатыгар
Сэмээр киирэн хаалыллар.

59602

Түбэттэн Арыылаахха
Тыаны быһан бараргa
Орто суол диэн аатырар
Орох айан суола баара.
Билигин ол суол кэҥээн
Орто суоллуун хатыйса,
Сорох сиринэн тэйсэн
Солбуйса салҕанара.
Ким эрэ, хаһан эрэ
Кэпсиэ диэн эрэнэ,
Быытта сиэрдээх сэһэнэ
Интэринээккэ киирэрэ.
Ити курдук тиһиллэ
Сэһэннэриттэн биирэ
Дьоһун ааты сүктэрэ
Дьонтон дьоҥҥо тиийиэҕэ.

Кулаадаттан хаалбат аат -
Кэм кэлэн күүстээх Саллаат
Сурук-бичик диэннэрин
Сүппэттии иилинэҕин!

2010 с.

Намская ЦБС
РС(Я)

Саллаат харыйата

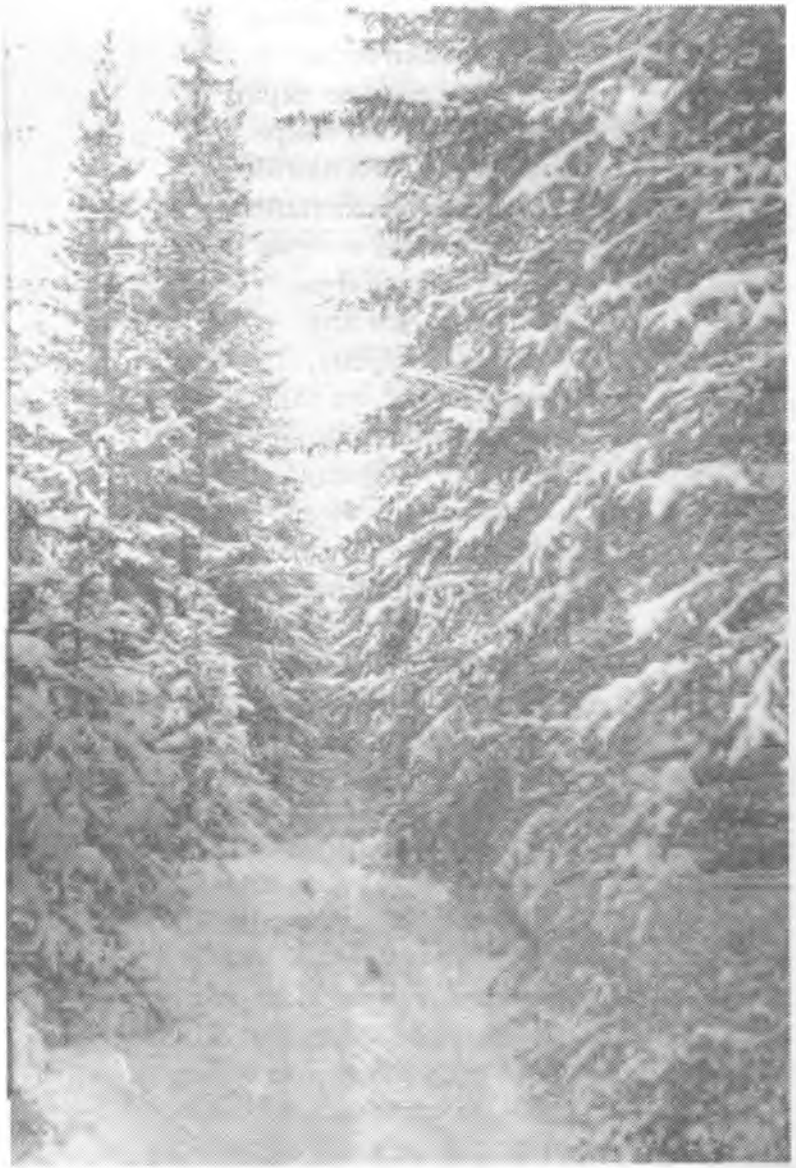

А.А. Сивцев түһэриитэ ,1958 сыл.

БЭСТИРИКИЭП БААЙ

(поэма)

(Никонов Е.С. – Быытта кэпсээннэриттэн)

Былыр Түбэ баайдара
Бэккэ олорбуттара.
Сири былдьаспаттара
Сир киһилээх буолара.
Сиир-аһыыр да элбэҕэ
Сүөһү аһа дэлэйэ.

Кулаада да Кулунда
Куулатын Саввалара,
Эгил-тэгил саастаахтар
Эриэккэс кэпсээннээхтэр.

Никонов уолаттара
Сүрдээх сэһэннээх дьоннор.
Бииртэн биирэ ордуга
Быытта, Мыкыйа, Сүөдэр.
Алта уолтан үстэрэ
Бу балар этилэрэ.
Дьоҥҥо кэпсээн сөхтөрө,
Баардаахтара өтөрө.

Былыр буолан ааспыты
Бары да истэллэрэ.
Ахтыллыаҕы барыны
Эһээлэрэ кэпсиирэ.
Кини Бэстирикэби
Кыратыттан билэрэ.
Кыанар буолан киниэхэ
Кэлэн үлэлээбэтэ.

Киһи эрэ барыта
Кэпсээннэри байыта
Кэрэхсиирэ биллибэт,
Кэлэ-бара тэниппэт.

Уостан уоска бэриллэр
Уостан хаалар кэпсээннэр,
Туоһулара буоламмын
Торумнуурга тиийэбин.

Мунньан Дархан саҕаттан,
Тыгын Тойон кэмиттэн,
Маһары Бөдьөөкөбү,
Соппуруон Сыраанабы
Саха барыта истэр,
Саха үөһэ билинэр.
Сахаларга кинилэр
Саарыннара этилэр.

Эгэй Туллук Нььыкаҕа
Эргэ тахсан бардаҕа,
Марҕа баай кыыһын биэрэн –
Мамык – кылына Тыгын.

Өбүгэлэр саҕаттан
Олохтоммут үгэстэн
Туора улууска бардар,
Хайаан да кыыс дьонугар
Ханнык ыалын биллэрэр -
Төккүттээһин диэн буолар.
Илдьэ кэлэр кэһиитин,
Истиэхтэрэ кэпсээнин.

Оччоҕо хардараннар
Оҕоҕо сабырыйар,
Кэһии, бэлэх биэрэннэр
Күндүлээхтээн ыыталлар.
Уруу аймах буоланнар
Уруурҕаһа уоланнар,
Сирин-уотун билсиһэн
Сыбыытаһа сылдьыһан.
Хаҥас кытылларынан
Хаҥалас хайатынан,
Хата Тыгын оҕонньор
Хастаабыта эрэ баар.
Хаҥылларын миинэннэр
Ханарыта тураллар.
Хоту, арҕаа оҥостон
Хонон-өрөөн олохтоон,
Хаҥаластан саҕалаан
Хаамтараллар сир талан.

Бүлүү өрүс төрдүнэн
Бүтүннүүтүн эргийэн,
Үтүө сирин билэннэр
Үрүҥ Күөлү үөтэннэр,
Мымаҕынан сиэттэрэн
Мааны сири сиэринэн,
Аймах билэ аатыгар
Анаттаран ылаллар.
Хаҥаластар хаҥыл дьон.
Хаҥыл Хаҥаластар диэн
Мээнэ этиллибэтэх -
Майгыннаһар буолуохтаах.
Сыраанабынан сылтаан -
Сыраан Айах диэн ааттаан

Айахтаахтар тылларын
Адьас саба туппаккын.
Туох барыта тутуллаах,
Туһахтаах, баайар быалаах.
Саллаат хантан булбута
Эбэтэр кимтэн ылбыта
Сүгэһэргэ киирбитэ,
Этэн биэриэх суох этэ.

Көмүс диэн тугун билэн
Көмүүтүгэр киллэрэн,
Кэлин туһалыа диэбит
Кистээн саһыарбыт эбит.

Саллаат балта көмүһүн
Сатаан туттубат. Көмпүт.
Кэм-кэрдии кэлэн өлбүт.
Көмүһэ көстө сүппүт.

Кыргыттар кэргэн тахсан
Кимнээхтэрдиин ыал буолан,
Аймах аанын аһаннар
Атыттардыын барбыттар.

Өлөрүгэр кэриэһин
Өссө эрдэ эппитин,
Соҕотох уол хаалбыттаах
Соргулаах суол аспатах.

Олох да оҥоһуулаах
Оҥкуллара туспалаах,
Сороҕор бэйэҥ сыыһыаҥ

Сорго-мунҥа түбэһиэҥ.
Сорох арыт ыххалыаҥ,
Сөбүлэҥэ суох барсыаҥ.
Суорума суоллааччылар
Сир үрдүгэр баһаамнар.
Сыыһа-халты туттаҥҥын
Сытыаҥ оронҥо бааллан.

Көмүстээҕин быктаран
Кэпсэнэ сылдьан баран,
Күүн сирэ харааран
Күрэммитэ бараахтаан.

Көмүс хаһаайыттара
Куруутун уларыйа,
Бэйэ-бэйэлэриттэн
Биллэрбэккэ кистэһэн,
Баардаах курдук сананан
Баайдарын саһыарынан,
Бүтэһик кимнэ тиийэн
Буорга көмүллүбүтүн,
Бу диэҥнин дьэ эппэккин
Буруйдуургун билбэккин.

Хаҥаластар ханыы дьон
Ханан эрэ уруурҕаан,
Харчы үйэтэ кэлэн
Харчыга мэнэйдэһэн,
Уруу аймах салаллан
Ууруу көмүс хостонон,
Харчы хамсатан барбыт,
Хата Сыраанап байбыт.

Өлөксөй уолу баайдар
Олус диэннэр таптыыллар.
Атыы эргиэн буолла да
Өлөксөйү ыыталлар.
Сытыы-хотуу уол буола
Сыраанаппыт дьэ сайдар.
Ол курдук сырыы сылдьан
Оннун булан ыырданан,
Оҕуруктаах соҕустук
Оргууй эргиппит курдук.

Түбэ кыра дьоннорун
Түмэ тарда олоҕун,
Хамначчыт биитин булбут,
Холбуу тутан олорбут.

Хороҕоркоон муостааҕын
Хото-кыайа тутаахтаан,
Хотон, балаҕан дьиэтин
Хорҕоппута уйалаан.
Көмүс диэн көмүһүнэн,
Көмүс кэннэ сүөһүнэн
Көстө үүнэ эбиллэн,
Көнөн барбыт дэлэтэн.

Сыраанабынан сылдьар
Сатаныа суоҕун билэр.
Атын аат-суол ылыннар -
Аргыстаһа ахтыллар.
Ингэн хаалбыт иилсэрэ,
Иһирдьэ да киирсэрэ.
Байан бардах аайытын

Бэстирикиэп баһыйан
Билиниигэ барбыта,
Баардаах баара ылбыта.
Уу суолун маҥнай аспыт
Уста-туора өксөйбүт.
Маастардары таһааран
Хаптаһын хайыттаран
Мас оҥочо тиктэрэн,
Хайыыт тэрил тэринэн
Уу сэптэрин баһылаан
Улаханнык аатыран,
Күһүн балык тахсыыта
Күннээн хомо байыыта,
Кумахтарга киирэннэр
Күндү балык сомсоллор.
Тутатына тоҥорор
Булуустарга түһэрэр.
Нагаадьаҕа быһыттаан
Сыалыһары саһааннаан,
Ахсынньы тымныытыгар
Аттарынан таһаллар.
Куорат дьонун амсатан –
Куолутунан аһатан,
Быһа киирэн туттаран
Булунара харчытын.

Буулуур, Нагаадьа сирэ
Бүтүннүүтэ киниэнэ.
Бу бөдөҥ арыыларга
Бүтүн кыһын кыстыыра.
Саас отордуу тахсаллар
Сайылыгы булаллар.

Ыан иһэр ынахтары,
Ньирэйдэри-майдары,
Хара сиири тыыннаахтыы
Хайыыкка тиэйэн хаалыы,
Кулаадаттан арыыга
Кумахтары тутуһа,
Күөрэҥнэтэ эрдинэ
Куормалаан тиийэллэрэ.
Оннук тиийэн оттонон
Оҕонньор соругунан
Төһө сүөһү кыстыыра,
Төһө оту ыстыыра
Ону баҕас бэйэтэ
Олоччутун билэрэ.

Үтэһэлээн-үөрбэлээн
Үчүгэйдик кичэйэн,
Бөдөҥ бугул туруортуур,
Баттаан чиҥник оҥортуур.
Отун таһан кэбиспэт,
Ол иһин күрүө туппат.
Өрүс туруон иннигэр
Өрүсүһэ хаар түстэр -
Сыарҕа буолар бугулу
Состортууллар ол булгу.

Сай уста арыыларга
Сайылыыр дьон бааллара.
Дьиэни-уоту хайаннар
Дьэ, мээнэ олорботтор.
Өрүс турдар сүөһүтүн
Өһүөн үөһүн туоратан,
Киэҥ хотоҥҥо баайтарар
Кыстык сирин буллартыыр.

Элбэх сүөһү көрүүтэ
Элбэх сири көрдүүрэ.
Баай киһи ыыра кэҥээн
Биэс уон биэстии сүөһүнэн
Төбөтүнэн түҥэтэн
Торумнуура үһү диэн.
Аҥардас Үрүҥ Күөлгэ
Араартаабыт үс сиргэ,
Олоппут сүөһү тутан
Оннуларын аттартаан.
Дэбэдэйин сыһыытын,
Дэлбиргэлээх толоонун,
Эрбэһинэн эргийэн
Эмиэ да Суон Тиитинэн,
Атырдьах Тиит сиринэн
Аттаах сылдьан кэрийэн
Ходуһатын үүнүүтүн
Холоон көрөр өрүүтүн.

Төрүт сүөһүтүн тутан
Түбэ сирин толорон,
Солооһуну үөдүтэн
Сылын аайы кэҥэтэн,
Сыралаах үлэтинэн
Силиктэһэн ситиһэн,
Сүүс төбөтүн аайытын
Сэргэ бэлиэ туруоран,
Сиэрдээх сорудах эбит
Сэттэ сэргэ анньыбыт.

Түөрэ холбуу туттахха
Төбөтүнэн аахтахха,

Тыһыынчаттан тахсыбыт
Төрүт саарыгын баайбыт.
Төрдүн-ууһун булунан
Төгүрүччү үүт тураан,
Түбэ баһын толорбут
Тыа мунгаат баайа буолбут.
Элэмэстиин, маҕаастыын
Эп, тыһыынча икки сүүс.
Онтон кэлэр төрүөҕүн
Олоччута хас сүүһүн –
Туох да диэбит иннигэр
Тыһыынчаҕа тэнгнэһэр,
Мунгаат баайга холоонноох -
Моһуоктаһар номохтоох!

Сирэ-уота кэрэтэ
Энгин эриэккэс этэ.
Булда-аһа туһаҕа
Бүтүннүүтэ турара.

Ырыа ыллаан эйээрэ
Ыра санаа эбэрэ,
Олонгхото, сэһэнэ –
Олохторун кэпсэлэ,
Хоһоонноро хоһулла
Хонон тура тупсара.

Туппутун ыһыктыбат,
Толлон санаа түһэрбэт,
Быыс булан дьарыгырар
Балаҕан аайы бааллар:
Түүлээҕинэн, тириинэн,
Таҥаһынан тигиинэн,

Тимиринэн, маһынан
Тэнгэ туттан маастардаан
Туох бары оҥоһуутун
Тулуппаттар төрүтүн.
Тутта-хапта айаллар –
Талаан диэн норуокка баар!

Дьахталлары соруйан
Дьиҥнээх дьарык тэрийэн,
Кыл мунгха оҥоһуутун
Кытаанахтык ылсыһан,
Мунгха, илим араах ын
Мунньуммута баһылаан.

Өлөксөй Бэстирикиэп
Өндөрөй уолунаан
Балык баайдаах эбэҕэ
Балыктаан сии кэллэҕэ.
Баартан баҕас баһыахха
Байан-тайан барыахха.
Эргиниитин кыайдахха
Экчи сөбө байыахха.

Көрө-билэ сылдьыһан
Көбүтэрэ балыгын.
Саас буоллун, күһүн буоллун
Сыарҕа суола таһааран
Мунгхалыыллар собоҕо
Мөрөйдөөннөр холбоһо.

Былыргыттан истиһэн
Булунгнарын үөрэтэн,
Мунгха сырыытын билэн

Муннулара эриллэн,
Муус уйуута күрэтэн
Мунха иитэн, илимнээн,
Кыһыннары мунхалаан
Кыайа-хото балыктаан,
Баайын өссө ханата
Байан-тайан барбыта.

Үрүҥ Күөл аһатара
Үүнэ тупса турара.
Балык үтүөтүн наардаан
Бөдөҥүттэн талларан,
Бастыҥын сиппэ кууллаан
Бүтүннүүтүн тастаран,
Собо балык обуоһа
Субуллара куоракка.

Көмүс кэннэ сүөһүнэн,
Көстө биллэ собонон
Куорат сиргэ ыал талан
Кэһиилэнэр ыалдьыттаан.

Куоракка эрэ киирдэр
Куорат дьонун билсиһэр.
Ханыл ханаластардыын
Хараанна аһар ханыылаан.
Манчаарылыын кыраттан
Мочооттоһон айдаарсан -
Мээнэ харчы иэс көрдөөн
Мыына сатаан саммытын,
Атын ханнык сылтахтан
Арааранҥын билбэккин.
Манчаары сылдьыаҕыттан,

Малларын ыһыаҕыттан,
Оҕонньору бырааҕан
Оҕолор барыталаан,
Үһү диэнинэн туолан
Үрүҥ күнэ сабыллан,
Ханна эрэ кэтэххэ
Хаһан өйдөөн кэллэххэ,
Ахтыллар эрэ буолар
Аата кытта умнуллар.

Баай киһи дьиэтэ-уота
Баһаам этэ буоллаҕа.
Онтон биир эмэ дьиэтэ
Ордон хаалыахтаах этэ.
Тоҕо эрэ сэргэммэт,
Тумус тутта кэпсэммэт.
Оҕонньор сааһырдаҕа,
Бас-көс киһитэ суоҕа.
Онтон барыта сууллан
Бүтэн-оһон барбытын
Хаалан хаалбыт хартыына
Хараҕа бырааҕылла -
Туруорбут сэргэлэрэ
Туоһулуу этэллэрэ.

Сэттэ сүүс сүөһүлэнэн
Сэттэ сэргэ анньынан,
Биэс сүүс сылгы иитэн
Бэлиэлэрин дабатан,
Олорбутун истэбит,
Ону эрэ билэбит.
Онтон хайдах дьон буолтун,
Оннун хайдах булбутун
Төрүтчүтүн төрүөтүн

Төрдүн ууһун төбөтүн,
Туохтан сылтаан байбытын
Таһы-быһа билбэккин.
Кыһылларбыт барбыттар,
Күннээтилэр үрүҥнэр.
Хайҕаатахха хайҕанар,
Сиилээтэххэ сириллэр.
Ким талбытынан кэпсиир
Киһитэ буолбут дэнэр.

Түөрүйэлээн эттэххэ
Түбэни кэрэхсиэххэ.
Киһи эмиэ сир баайа,
Киһини эмиэ таайа
Үөрэтиэхтээх геолог,
Үҥэр баайа – ол олох.

Баары баарынан кэпсээн
Балыйа сатаабат дьон.
Халлаантан түһэрэннэр
Хайдах мээнэ үөтэннэр
Сымыйалыыр сатаммат,
Сэһэн туттар кыаллыбат.
Истиҥ сыһыан тиийбэтэх,
Ирэ-хоро киирбэтэх.
Ыйыттахха туох баҕар –
Ыраас мууска уруллар.

Хата дьонтон дьон хаалан
Хараанна аһан ханыылаан,
Хаалларбыт сэһэннэрин
Хоойгор укта сэмсэлээн,
Хонон ааһар ыалдьыккар
Хатаҕалаан амсатаар.

БЭСТИРИКИЭПТЭР

Ууну, мунҥханы кэмнээн
Улааппыт дьон буолан,
Ол оннук идэ тэптэн
Оймооннор кэлбиттэрин,
Олохтоохтор билэллэр
Ону баҕас кэпсииллэр.

Бэстирикиэби салҕаан
Бэстирикиэптэр ыаллаан,
Үгэһи хаалларбаттар
Үйэтитэ сатааннар, -
Үйэлэрин моҕоннор
Үрүҥ Күөлгэ хаалбыттар.

Өндөрөй уола Бүөтүр
Өтөхтөрүн сөргүтэр.
Бөҕөл Бүөтүр ааттаннар
Бүөмчү олоҕу талар.
Бурдук тардар миэлиҥсэ,
Бааһына кэҥэс сирэ,
Балаҕана, ампаара
Иирэлээххэ бааллара.

Уолаттарынаан сылдьан
Уутун диринҥин кэмнээн,
Балыҥынан дьарыктаан
Бөҕөллөр ыал ылынан
Балыҥынан аһыыллар.
Бурдуҥу булуналлар,
Байан да барбаталлар
Быр-бааччы олорбуттар.

Миисэ, Бөҕөл Ылдьаата
Миинин билбит ыаллара,
Үгэстэри тутаннар
Үгүс дьоҥҥо ыалдьаннар,
Өлүү балыктан сылтаан
Өһүөнү эмиэ билэн.
Мунҥханы түһэрээччи
Мунҥур тойон буолааччы.
Ону кэлбит тойоттор
Ороохоллор сорохтор.
Оҕонньоттор оччоҕо
Оруобуна оҥоро -
Тутуохтара түһүүтүн
Тумулларынан көрөн.

БАТААКАП ДУОХТУР

Бэстирикиэп атаһа -
Батаакап Бүлүү баайа.
Бүлүү төрүт баай уола,
Батаакап дуохтур баара.
Биириҥэн дьону эмтиир
Батаакап хорсун дуохтур.
Булка-аска үөрэҥэн
Булбут сирэ диэтиннэр,
Антах ханан эрэҥэн
Аймахтаһар эбиттэр.
Бэстирикиэп атаһа -
Бэккэ билсэр аймаҕа.
Эмиэ да ханна эрэ
Эйэлэһэ бэрсэрэ,
Көмүһүнэн ыскайдыыр,
Кыһыллары абырыыр.

Көрдөххө төрүт кыаммат
Көлөттө мөөкөйдөммүт,
Ынырык ыаҕастаммыт,
Ырҕаччы уойан хаалбыт.
Баайан мииннэрэр аттаах
Бэйэтэ биир ындыылаах.
Сатыылыыры билбэтэх
Сүүстэн тахса киилэлээх,
Ырааҕын кэрэйбэккэ
Ыҥыыр аттаах кэлэрэ.

Айан суола араастаах,
Аргыс солбук аттардаах,
Аһын, атын көрдөрөр
Атын киһилээх буолар.
Эмиэ да атастыылар
Дурдаҕа олорсуһар,
Суол сирдээн инникилиир
Сорукка сылдьар дииллэр.

Оччоҕо кус араада
Охсуллан ааһаллара,
Ээмиллэлэр, андылар
Эбэҥэн суолланаллар.
Андыны, куһу бултуур
Алыс түргэн буолбатар,
Киирбит кэмэр кэбэҕэс
Кэлэ туруо элэҥнэс.

Батаакап түһэр ыала -
Бөҕөл уола Ылдьааҕа.
Омун дурдата баара
Олох көстөн турара,

Ойбон уҥуор атахха
Олох бу Оруопчукка.

Эбэҕэ дурдалааҕа
Эмиэ да Дэбэдэйгэ,
Бэрэҕэ тиийэ аара
Барытыгар сылдьара.

Ат миинэригэр анаан,
Анабыл чөҥөчөк баар.
Миҥэ сиһэ буорайан
Миинниэ диэн тэйэн биэрэр,
Хаста тула эргитэн
Хатаастар ыҥыырыгар.
Эмис киһи эрэйин
Эгэлгэтин сиппэккин!

Үһүн Мыраан тумуотун,
Чэчиэркэ далаһатын
Төлө эрэ түстэллэр
Тиийбит саҕа саныыллар.

Киһи көһүйүөр диэри
Сүүрбэ икки көс сири,
Кэлэ-бара хаамтаран
Сүрдээх айан лобутан.

ИСПИРДИЭН САЙЫЛЫГАР

Сэһэргэһэр киһиэхэ
Сурах-садьык элбэҕэ.
Былыргыта Испирдиэн
Балачча кыахтаах ыал диэн.
Бэстирикиэптэн хаалбыт,

Бары мас иһит малы
Дэбэдэйгэ олорон
Дьиэтигэр хаалаттаран
Сайылыгар уурбутун,
Сонургуу да көрөрбүт.

Балыксыт балыксыты
Ыраахтан билэринии,
Баай дьон билсиһэллэрэ
Ол кэпсэлгэ киирбэтэ.

Аймахтаһар дьоннорго
Ас-үөл, баай-дуол дьаһалга
Барыта киирэн иһэр,
Барыта оннун булар.
Былаас уларыйыыта -
Байбыт дьон кыһалҕата.
Бас-көс дьон сүбэлэһэн
Баайы-дуолу күрэтэн
Бүк сирдэргэ кистээннэр
Бүөлээн сабан кээһэллэр.

Баайы норуот байытар,
Баай – норуокка ананар.
Бэстирикиэптэн сылдьар
Баһаам мас иһит маллар,
Бүтүннүүтүн ол малы
Боччумнук тутан хаалыы,
Киллэрбиттэр музейга
Көрө-истэ сылдьарга.

Мас иһит элгэтэ
Манна кэчигирэһэ
Кымыс, үүт иһиттэрэ

Кыахтааҕы этэн биэрэ,
Баҕар норуот аатыгар
Бааматынньык буоллуннар.

Эстэн-быстан диэбэккэ
Эрэх-турах кэпсиэҕэ,
Олох барыбытыгар
Олоччу анала биир.
Үчүгэйи оҥорбут
Үйэ саас умнуллубат.
Үтүө киһи – үһүйээн
Үтүөлэрин үһү диэн.
Үрдүк чиргэл өһүөлэр
Үрдэтэ туппатахтар.
Үрүҥ Күөл Арыылааҕа
Үтүө да ыаллардааҕа.
Көстөн эрэ ордуга,
Киһи тэһийэр суола.

Арыылаахха киирэргэр
Хонуу Эбэ кэннигэр,
Чаахаан күөлүн үрдүгэр
Чыгычы кэккэлэһэр.

Хоболоох муостатынан,
Арҕаалыы Кырдалынан
Хоту Биэрэс өтөҕө,
Ампаар эрэ көстөрө.

Бэстирикиэп өтөҕө
Баара олох төбөҕө.
Бэстирикиэп баай хаана
Баар этэ ээ, бу манна.

Бэстирикиэптэр диэннэр
Бааллара, баар этилэр.
Бары да өлөн-сүтэн
Билэр дьонум бүтэн.

Бу дьэ Ылдьаа, Омун, Чус
Бэккэ диэн билэр дьонум.
Хооруйар уонна Миитээс
Хоҥноллорун көрбүтүм.
Кыракый эрдэхпинэ
Кинилэр көспүттэрэ.

Болгуо, Лиэппэ, Бэсимиэс
Да Миисэ бэрт эриэккэс,
Олохторун туһунан
Дуона суоҕу билэбин.

2010 с.

САМАЛЫК СЭҺЭННЭР

(поэма)

КИРИЭСТЭР

Атырдьах Тиит хочото,
Дэбэдэйин сыһыыта,
Хонуу Эбэ толооно,
Дэлбиргэлээх хонуута,
Хоннох, быттык сирдэрэ
Холооно суох элбэҕэ.

Оту оттуох айылаах
Оттуу түһүөх быйаҥнаах.
Оҕо сылдьан оттоһон
Оҕус иччитэ буолан,
Бугул, субуу түгэҕин
Бүтүннүүтүн дьэ харбаан.

Ат тимир кыраабылын
Алыс диэн биһирээммин,
Атынан үлэлиэхпин
Атахпыт тиийбэт, иэдээн.
Акка оһоллонуоҥ диэн
Аккаастыыллар адьаһын.
Аччыгыйбыт ночоотун
Аан маҥнай билинэбин.
Хаһан эрэ улаатан
Атынан от мустаран,
Арыылаан оҕустаран
Хайдах эрэ туттабын.

Баһылай Никитин диэн
Бэрэссэдээтэл баара.
Оҕо дьону окко диэн
Оттото ыҥырбыта.

Эдьиийим этэринэн
Эр киһи аатын сүгэн,
Өйүө сыыһа ылынан
Сүгэһэр маска баанан,
Сүрдээх туһа киһилии
Тутта-хапта айанныы,
Дэбэдэйгэ тиийэммин
Отчуттары булабын.

Дьоҥҥо тиийэн кэлбиппэр
Мыына көрбүт сирэйдэр:
«Үлэһит кэллэ», - дэһэллэр,
Мичээрдэһэ көрсөллөр.

Быйыл окко киирээччи
Оҕо аймах балачча.
Аатырар охсооччулар
Арыылаахтар кэлбиттэр.

Барыларын билэрим,
Билэр-көрөр дьоннорум.
Бэстирикиэптэр кырдьык:
Барыскыай, Маайа, Настык
Бары бэккэ охсоллор
Бастыҥнарга киирсэллэр.

Сээдьэҥмит Барыскыайа
Барыларын баһыйа,
Суолу-иихи таһаара
Инникилээн барара.

Дьахтар аймах баһылаан
Дэбэдэй күөл баһынан,
Хойуу оту тэлэннэр
Охсон түһэ турдулар.

Охсон охсор дьахталлар
Олорсуһан хаалбаттар,
Сирдиргэтэ охсоннор
Сиирэ-халты тахсаллар.
Барыскыай холлоохторо
Баар дьонтон холкулара.
Үүнүүтүттэн көрөннөр
Үллүктүүллэр баһаллар.
Күрэхтэһии да курдук,
Көрөөччүнэн да курдук
Биһи кыайар үлэбит
Бакаа олох суох эбит.

Бүтэй тыа саҕатыгар
Баар сиилэс дьааматыгар,
Биһигини сиэтиигэ
Биригэдьиир сирдээтэ.

Сиэтэн оҕус тутабыт,
Сиилэс ото таһабыт.
Сиэтии диэни билиммэт
Сыраан тахса сыыллыбыт,
Оттоох оҕуһу соспот,
Ону даҕаны кыайбат,
Омурҕан уста сиэппэт
Отой кыра эбиппит.
Улахаттар кэлэннэр
Оҕустары миинэннэр

Үлэбит бүппүт курдук,
Үтүрүйдэ күүс солбук.

Тэлгээччи киһилээхпит,
Түһэр оту тэпсэбит.
Оонньуу курдук да буоллар,
Олох бокуой суох буолар.
Дьаама дьэ улам туолар,
Дьээбэтэ оҕус киирэр.
Оҕуһунан үктэтэр,
Оҕолору солбуйар
Үлэ эмиэ баар эбит,
Үлэлээммит бүтэбит.
Биир сиилэс дьааматынан
Бүттэхпит ээ үлэлээн.
Хайҕаабыта буоланнар
Хаамсыһа атааралар.

Чочуобуна туруохтаах
Чоруун сирэ буолуохтаах,
Чугас тыа саҕатыгар
Чуолкайдааннар булбуттар.
Онно кириэс анньыллан
Оннун булан турарын,
Оһол курдук көрбүтүм,
Окко киирэн билбитим.

Улахан тутуу түһэр
Улаҕалаах сиригэр -
Эрдэ «кириэс» туруорар
Петр I-й саҕаттан баар.

Сииттэ, Үрүҥ Күөл буолан
Араарсар сирдэринэн,
Атырдьах Тиити талан
Чочуобуна туруорар
Табыгастаах сир диэннэр
Туруорсаллар сииттэлэр.

Чочуобуна аан бастаан
Үрүҥ Күөлүм сиригэр
Тутуохха диэн быһааран,
Үөрсүү-көтүү дэлэйэр.

Таҥара үлэһитэ
Тахса сылдьан кэпсэтэн
Дьиэ түһэр сирин эппит, -
Дэбэдэйгэ диэн эбит.
Балар онно эрэнэн
Бэлиэ сири кэмнэтэн,
Кириэс тирэх эптэрэн
Кэрдиис кэмин сүктэрэн,
Аартыктарын астаран
Аат-суол да анаттаран,
Кыһын буолан тоҥ буору
Хаһа барбаттар уоттуу,
Кириэс сирэ диэн ааттаан
Кэскил салама ыйаан,
Эрэннэрии кытаанах
Эркин курдук эрэллээх.
Илиилэрин тутуһан
Икки аҥыы тэптэрэн,
Айан сиэрин тутаннар
Айанната турбуттар.

Онтон аны куоластаан
Ол үөрүүбүт кыайтаран,
Культура хонуутугар
Таҥара түһэн ааһар,
Туруу тумус сыырыгар
Түһэрэргэ диэн буолар.

Суол-иис сылтах кэбиһэн
Сииттэлэр тиэрэ түһэн,
Таҥара дьиэтин тутар –
Толуктарын утарар.

Культура онтон сылтаан
Кириэс туруортаан барар.
Кириэстэнэр сир буолан
Киирии мыраан анныгар,
Кириэс аатын ингэрэн
Кыра кириэс туруорар.
Мантан антах чочуйан
Мааны сэргэлии анньан,
Сурук-бичик толорон,
Сиэри-туому тутуһан
Кириэстэри туруоран
Күүркэппиттэр тыа дьонун.

Таҥара дьиэтин тула
Туруортаабыт кириэстэр,
Туохха, кимҥэ анала
Тугу диэн, дьэ, кэпсииллэр.
Манан кэлэн суол ааһар
Мааны кириэс аан аһар.
Таҥараҕа тиксээри

Тыабыт дьоно киирэрин,
Кириэстэрдээх хонуулар
Кэтэһэллэр, маныыллар.

Таҥараҕа итэҕэл
Тардыһыыта күүһүрэн,
Анал дьиэлэр тутуллан
Аат ылан айаатаһан,
Кэлээччилэргэ анаан
Көрсөр кириэс туруортаан -
Таҥараһыттар тохтоон
Таарыйан оҥостунан,
Кириэстэнэн ааһыахтаах
Киирии аана сокуоннаах
Или, күүһү түмүнэр
Ирдэбиллээх эбиттэр.
Кириэһинэн аатырар –
Кириэс турбут сирэ баар.
Алаапыйа эмээхсин
Сайылык өтөҕүнэн,
Культураҕа кэлиигэ
Кириэс эмиэ баар этэ.

Үрүҥ Күөлгэ бараргa
Уһун Мыраан, тахсыыга -
Бэтэрээ кириэс дэнэр
Билигин да аат ингэр.

Бэтэрээҥҥи кириэстэн
Көс курдугу тэбинэн,
Тиийиэҥ иккис кириэскэ
Тугу эмэни бэрсэ.

Кириэс диэн аатырдаллар,
Кириэстэрэ диэн суохтар.
Ол оннугар бэлэхтэр
Саламалар элбэхтэр.
Баҕар ханан эрэ, дьэ,
Бэлиэ баара сүттэҕэ.
Мээнэ кириэс диэннэр
Мэлдьэх ааттар ингмэттэр.

Оҕус, сылгы сынньанар,
Саламалар ыйанар,
Бэлэх-туһах кыбытар
Бэттээхэйдиир да сирдэр.
Үрүҥ Күөлтэн киириигэ,
Үрүҥ Күөлгэ тахсыыга
Аара ыал көрсөрүнүү
Астына аҕай үөрүү!

ЧЭЧИЭРКЭ ДАЛАҺАТА

Хантан эрэ аҕабыт
Хара киһи аҕалбыт.
Сорудаҕы толорор,
Сорук боллур уол эбит.

Оччолорго собо диэн
Ордук ас баарын билэн,
Андытын, куһун-хааһын
Астына амсайаахтаан,
Аҕабыттар алтыһан
Астаах дьоннуун „аам" дэһэн,
Сайын сылдьар суол аһар
Сорук уол туруораллар.

От үрэх өрдөөҕүттэн
Оҕус, ат суолун бүөлээн,
Кута-нуора сир буолан –
Кэстэрии куттал айан.
Үс айыыгын этэҥҥин
Үрүҥ Күөлтэн кэлэҕин.

Талаһалаах бу кимий,
Аат-суол ылбыт киһиний?
Тугунан оҥорбутуй,
Аата хантан кэлбитэй?

Таҥара дьиэ иччитэ,
Туох эрэ үлэһитэ.
Тугу эмэ бэйэтэ
Туттар туһа киһитэ.
Хантан эрэ кэлбит,
Аата-суола биллибэт.

Чычаас сирин кээмэйдээн
Чэчир аспыт киһийдээн.
Онтон антах аат ингэн
Ол уолга туой эйэргээн
Тылбыт өҕүллүбэккэ,
Тупсаран дуу Чэчиэркэ.
Ханнык омук киһитин
Ханнык тылга ханыылаан,
Майгынната сатыырын
Мээнэ билэн таайбаккын.

Чэчир уол – Чэчиэркэ
Кыһанаахтаан дьэ бэркэ
Оҕус, ат туоруур суолун

Эриэккэстик тобулан,
Үрэх отун туһанан
Үрдүк сирин батыһан,
Мас сиэрдийэ ардайдаан
Үйэтитэ да сатаан,
Тоҥоҕо мас саайталаан
Туттартаабыт бүүрүгүн.
Үллүк чараас буор кутан
Маастардаабыт оҥорон.

Чэчиэркэ далаһата
Чиҥник тутулуннаҕа.
Уу отун кэһэ сылдьан
Алларанан охсубут,
Уурар отун уһааран
Мас тэлгэтэн мунньубут.
Туттар тэрил аҕыйах-
Хотуур, сүгэ, атырдьах.

Сытыган оттон-мастан
Сыһан-соһон дьаптайан,
Сыарҕа суолун туораппыт,
Сырыы-сылдьыы дэлэйбит.
Солуута суохтан оннук
Суол турбут судургутук.
Остуоруйаҕа курдук
Олорон хаалбыт чиҥник.
Кини баарын саҕана
Көрөн-истэн салҕана
Абыраабыт аатыгар
Ахтылла эрэ турар.

Суолбут-иисиит онно да
Сурабыра сытара.
Чэчиэркэ далаһата
Аатырбыта ыраатта.
Таҥарабыа тиксээри,
Таһабыас да таһаары
Кэлии-барыы элбэҕэ,
Кириэстэргэ бэлэҕэ -
Абырыаҕа турдаҕа,
Аймаммакка туоруоҕа.
Чэчиэркэ далаһата
Чиҥэтиллэн ааттана
Туоруур олом кэриэтэ
Туһалаабыт өр кэмҥэ.

Чэчиэркэ далаһата
Устубута ыраатта,
Аата-суола ахтылла
Ааттана да туруоҕа.

АҔАБЫТТАР ОЛОХТОРО

Ол тыһыынча аҕыс сүүс
Ордугуна отут биир
Сыллаахтан суруллубут,
Архыыпка уруллубут
Метрическэй кинигэ
Маннытыы диэн этэрэ.
Аҕабыттарга талан
Анаан-минээн сыһыаран
Хатыҥ Күрүө сириттэн,
Хата уонна Лөпчөттөн
Отут үс дьэһээтинэ
От оттуур сир биэртэрэ.

Таҥарабыт дьиэлэрин
Тутуохтарын иннигэр,
Олорор уйаларын
Оҥорон киллэрбиттэр.

Көнө үрдүк үктэллээх
Киирии хос аан күүлэлээх,
Сабар-аһар иэччэхтээх
Сайаҕас түннүктэрдээх,
Немецкэй муннуктардаах
Хоп курдук чиҥ тутуулаах,
Иһэ-таһа барыта
Оҥоһуута-быһыыта -
Ханнык эрэ баай дьиэтэ
Ханыылыы дии дьиктитэ.
Төгүрүк кырыысалаах
Түбэҕэ бу соҕотох,
Аҕабыкка анааннар
Астыктык оҥорбуттар.
Кэлин балыыһа буолбут
Кэрэ-бэлиэ дьиэлэрэ.
Түбэ оҕото туолбут
Төрүү түспүт дьиэлэрэ.
Түбэлэртэн элбэхтэр
Төрөөбүт буолуохтаахтар.
Бэл ийэм Үрүҥ Күөлтэн
Бу балыыһаҕа киирэн,
Миигин дьэ оҕоломмут,
Манна күнү көрдөрбүт.
Икки оҕо төрөөннөр
Иккиэн эрдэ өлөннөр,
Балыыһа баар сиригэр
Бу манна киллэрбиттэр.

Үлэ-хамнас толорор
Үлэһиттэр олорор,
Иккис дьиэни тутаннар
Иһирдьэ туруорбуттар.

Тиит маһынан күрүөлээн
Тоһоҕонон тылбыйан,
Эрэһээҥкэ тулалаах
Элбэх оҕуруот сирдээх.

Сылгы, оҕус тутуллар
Сарай, кэҥэс тутуулар,
Бүтэйдэммит хаарчахтаах
Бүтэй симии эркиннээх,
Буор кутуу үрүттээх
Бүөмчү кэҥэс хаһаалаах.
Булуустардаах ампаардар
Барыһаахтаан тураллар.
Оҥоһуу эгэлгэтэ
Ончу тула элбэҕэ.

Аҕабыттар аахсыһан
Араас сири тыырдаран
Сүөһүтүн аһын иитэр,
Сылгыларын бэрийэр
Саха дьонун таланнар
Сөбүлээннэр ылаллар.
Аҕабыт бааһыната,
Аҕабыт оттуур сирэ-
Таҥара үлэһитин
Талыы мааны сирдэрин
Умнуллубат ааттара
Уруккулуу хаалтара.

ВЕНИАМИНОВ АККЫЫРАЙ ДЬАҺАЛА

Дьокуускай куоратынан
Тайалҕаннаах айаннаах,
Кэлэ-бара таарыйан
Хаста да ааспыттардаах.

Чуолаан Саха сиригэр
XVIII-с үйэттэн ыытар,
Православнай итэҕэл –
Барытыгар ирдэбил.
Ыспааскай манастыырга
Уонна бары таҥара
Дьиэлэрин хайдахтарын
Көрбүтэ туруктарын.

Иркутскай епархияттан
Саха сирин арааран,
Камчаткаҕа сыһыарар
Табыгастааҕын ыйар.
Холбуур түгэннэригэр
Дьокуускайга олорор,
Олохсуйар былааннаах
1852 с. кэлэ сылдьыбыттаах.

Холбонноҕуна аһан
Хайаан да ааҕаарыҥ диэн,
Уон кэрдиистээх дьаһалын
Уураах курдук бэлэмнээн,
Вениаминов аккыырай
Быйыл төннөн кэлэрбэр,
Дьаһал туолуох тустааҕар
Анал сурук хаалларар.

Дьокуускай уобалаһын
Духуобунай өттүнэн
Камчаткаҕа сыһыаран
Холбуур туһунан сөбүн,
1852 с. бэс ыйын 4-17
Күнүнээҕи уураах ыын
Импэрээтэр биһирээн,
Бигэргэтэр бэчээттээн.

Сурах-садьык кэлэрэ
Былыр да дьэ түргэнэ.
Туруорсубут дьыалата
Туругурар дьайыыта.

Аккыырай уураах ынан
Алфавит оҥоһуллан,
Кэнэн дьону аахтарар
Кинигэлэр тахсаллар.
Араас омук үөрэтэн
Аах ан билбит үөрэҕин
Аны саха тылынан
Аах ан, ыллаан ситимнээн,
Айыы, аньыы диэннэрин
Таҥара тугу диирин
Бэйэ бигэ тылынан
Бүтүннүүтүн ылынан.

Арбанар аҕабыттар
Аннара аһылланнар,
Аккыырай дьаһалыгар
Анаан ылсан бараллар.
Ханнык дэриэбинэттэн
Хоҥнуохтаахтарын билэн

Кыра хонуу буланнар
Кириэһи туруортууллар.

Таҥаралар дьиэлэрэ
Тыа диэки кимэллэрэ.
Таҥара дьиэтин тула
Таастаах киһи уҥуоҕа,
Төгүрүччү түөлбэлээн
Тутан, оҥорон бүөлээн,
Таһыттан туох да киирбэт
Талбыккынан сылдьыбат,
Таҥараттан ыйдаран
Түһэр иинҥин арааран,
Суруктарын быстартаан
Суруллубут таастарын
Куораттан таһаартаран
Оннуларын буллартаан,
Тутаах дьон аҕабыттар
Тутан, көрөн олоортор.
Кырасыабай дьахталлар
Кэлэ-бара сылдьаннар,
Аҕабыттар куттарын
Туталларын умнуман.

Аҕа ааттаах аҕабыт
Аара баттыаҕа сымыыт,
Аймахтаһа аҕабыт
Айан, оҕолоргун ыыт.

Нуучча оҕотун төрөөн
Наһаа оннук соһуппат,
Таптал нарын иэйиитин
Тоҕо эрэ сырдаппат.

Бэл Бэстирикиэптэргэ
Баара эрэ. Хантан кэллэ?
Бэрдиэнньикэп дэнэрэ,
Бириэмэтэ этэрэ.

Бэрдиэнньикэптэр хас да
Көлүөнэлэр устата
Аҕабыт суолун батан
Көстүбүт бөҕө дьон.

Таҥара дьиэтин аайы
Тот, мээнэ олорботтор,
Таҥараҕа айымньы –
Туох буолуой, туһа дьоннор.

КУЛЬТУРА ДЭРИЭБИНЭТЭ

Былыр таҥара дьиэтэ –
Быйыл оскуола этэ.
Культураҕа биир кыһын
Кыбылла дьукаахтаһан,
Остуорастар олорбут
Олохторун ыламмыт,
Олоробут элбэхпит,
Оҕо-уруу дэлэйбит.

Ылдьаакабыт I ылланҥнаан
Ырааҕынан ыырданан,
Ырытара сылыктаан
Ыллык суолун таһааран.
Хоохох хостоһор дьонун
Хаһан баҕар хоһулаан,
Ааттыыр этэ араастаан

Аанҥа хаайан саһыаран.
Ылдьаакабыт аҕата -
Аҕабыт табаарыһа.
Оччотооҕу олоҕу
Омооннотор сороҕун.
Онон-манан кэпсиирэ
Ордуктара Чэчиэркэ.
Бырааҕатын кыбынан
Кыбыах-ибиэх үктэнэн,
Бөһүөлэктиир суолунан
Кэһиилэнэн барарын,
Кэнниттэн эрэ көрөн
Күүтэ-кэтии хаалаҕын.

Ойбоннонор, уу баһар,
Оҕуруокка да таһар,
Ыраас уунан аһатар
Ытарҕа көмүс күөл баар.
(I Ылдьаака – Иванов И.)

Бардыалаахха киирэргэ,
Культураттан тиийэргэ
Үрэҕи кэһэн оломнуур
Икки суол түһэн туоруур.
Биир быһа Бардыалаахха,
Биирдэһэ сайылыкка.

Халаан уута кэлиитэ
Бардыалаахтан көрдөххө,
Маһын-отун тимирдэн
Мэлитэ анньан сүүрдэн,
Мэһэйдээбэт оҥорон
Мэндээр халлаан түһэрэн,

Таҥара дьиэтэ көстөр
Төрүт бу турар буолар.

Таҥара дьиэтэ түөллэн
Тиэргэн киэбин киэргэтэн,
Төрүт түөлбэ биһирээн
Туспа этэ дьиэлэртэн.
Солотуу сүлүүдэтэ,
Сөҕүмэр киэргэтиитэ
Силигэ сиппит кэмин –
Салла көрүөҥ эн, иһин.

Былыргы дьон мындырдар
Бириинчиктээн туталлар.
Ниччэҕэйдии туппаттар -
Ньамах тахсан сытыйар.
Сүүһүнэн маһы кэрдэр
Сатамньыны эрэйэр.
Туруорбутунан моойдоон
Тас хатырыгын ылан,
Хас эмэ сыл инниттэн
Ханыылыы мас кэрдиллэн,
Төрдүн төбөтүн тэҥнээн
Чуумпурдуҥу оҥорон,
Быһан-отон эрдэттэн
Былааннаахтык үлэлээн,
Алын, үрүт баалкылар
Анаан туспа кэрдиллэр.
Акылаакка таланнар
Аарымаларын ылаллар.

Хаптаһыҥҥа анааннар
Хара тыаттан таланнар,

Көнө саастаах мастарын
Көрө-билэ таһыныы.
Түннүк, аан холуодата,
Муоста, үрүт сабыыта
Элбэх маһы эрбэнэн
Эгэлгэлээн бэлэмнээн,
Сүгэргэр, көтөҕөргөр
Сыралааҕа өйдөнөр.
Куурдан-хатаран баран
Киирсэллэр дьэ турунан.

Таҥара дьиэтин маһын
Туруон быдан инниттэн
Кэрдэн суллуу хатаран
Куурдубуттар эрдэттэн.
Иккилии оҕуһунан
Иттэннэри состорон
Иннэтэх хара тыаттан
Илистээхтээн киллэрэн,
Аҥардас таһыыта да
Атахтаабыт балайда.
Үлэ бөҕөтүн көрсөн
Үрдүк дьиэни көтөҕөн
Үүннэрбиттэрин сөҕөн,
Үлэһиттэрин көрөн
Саха сатыырын билэн –
Сайдыбыттар биһирээн.

Кыһыллар кыайаннар
Үрүҥнэри үүрэннэр,
Кэлэр олох туһугар –
Кириэстэри туурбуттар.

Чочуобуна дьиэ баарын
Куолакалларын сатаан
Кыайан түһэрбэккэлэр,
Быа-туһах булбаккалар,
Дьаданғыбыт кэм таайан
Эбэтэр моонньубут уһаан
Эрбэнэрин эрбээннэр,
Кэрдиллэрин кэрдэннэр
Тиниктэһэн да буоллар
Тутууну суулларбыттар.

Оҥоһууну алдьатыы-
Олус улахан аньыы.
Дьон үлэтин ытыктаан,
Дьиэ тугун сыаналаан
Ыраах - киэҥи санаан
Ылсыбатахтар анаан.
Көстүү, тутуу кэрэтэ,
Кэрдимиэххэ баар этэ.
Сүөһү куйаастан куотар
Сөрүүкүүр сир оҥостор,
Халыҥ хахха ойуурдар
Харыйалар буолаллар.
Ол, сыарҕа суола барар
Олох бу көстөн турар,
Саллааппыт харыйата
Сонун дьикти барыта.

Таҥараһыты манаан
Турбут кириэс бу анаан,
Манан кэлээччилэргэ
Мааны сэргэ кэриэтэ.
Чакы ууһун дьонноро

Чахчы бу кириэһинэн,
Бадам баһын дьонноро
Бардыалаах кириэһинэн,
Үрүҥ Күөллэр сиэринэн
Кириэстэри кэрийэн.

ТҮБЭ НЭҺИЛИЭК БУОЛБУТА 100 СЫЛЫГАР

Түбэ нэһилиэк буолан
Туспа буруо таһааран,
Төлкөлөммүт сүүс сылын
Тыыллар үйэтэ туолан,
Оччотооҕу олохтон
Оймоон көрүөх сороҕун.

Культурабыт кэрэтэ –
Культуранан кэлэрэ.
Кэлэр-барар түбүгүн
Кыһалҕатын кыччатан,
Көдьүүстээҕин билинэн
Культураҕа кииннэнэн,
Сурук-бичик толорон
Сурдурҕаччы суруйан,
Ыраах сирдэри хабан
Ыыра кэҥээн улаатан,
Ыпсыыта кыайтарбатах
Ыһыллаҕас олохтоох,
Улахан нэһилиэктэн
Уталыппакка тэйэн,
Бөтүҥнэртэн арахсан
Бүөмчү бараары аахсан,
Түөрүйэлээн төрдүттэн
Төлөрүйэр төлкөлөөн,

Ылсыбытын ыыппатах,
Ыһыктыбат майгылаах
Силипсиэп Хабырылла
Саҥалыыттан тыын ыла,
Элбэх эрэй кэнниттэн
Ээх дэтэр, сөбүлэтэн.
Үрдүк чыыннаах тойоттор
Үтүөнү өйөөбүттэр.
Кииннэнэн куту тутар,
Культурабыт дьэргэйэр.

Хаарыан мастаах тутуулар
Халлааҥҥа харбаһаллар.
Түбэ тыатын аймааннар
Куолакаллар ыллыыллар.

Оонньуу курдук эттэххэ
Омуна суох эптэххэ,
Оччолорго куолакал
Охсор тыаһын иһиллээн,
Кулгаах эрэ барыта
Кулукутун хаһына,
Иһиллиэҕэ манньыйан
Истиҥ иэйии суол ыйан.

Куолакаллар охсоллор
Харса суох айаатааннар,
Айаатыы иһэр оҕус
Айаатыырын тохтотон,
Ити кимий диэн олус
Иһиллиэҕэ дьиибэргээн.
Тохтоон туруо иһиллии,
Тобулуо сиргэ ииктии.
Онтон эмиэ лаҥкыныы

Ааһа туруо айаатыы.
Кимниин киирсэрин билэр,
Кытылларын кэрийэр.

Төлкө түөрэх түһэрэн
Түмүлларэ кэрэхсээн,
Түбэ курдук дойдулаах
Тула өттүҥ тыыппалаах.
Аҥардас сир аһынан
Аат-суол ылан ылыаҕын.
Туох эмэ тастан киирэр
Тутуур бэрдин эбинэр,
Булт аһа көтөр-сүүрэр
Бу халыҥ тыабар күүтэр.
Бултаах сиргэ олорор
Баар тииһилэҥнээх буолар.
Булчут-алчыт буоланнар
Була-тала бултууллар.
Кыраны да эбинэр
Көҕүрүүр буолбат дэтэр.
Куйуур кэмин туһаннар,
Күөлүн уутун буккуйдар,
Кулу диэни билиммэт,
Кураанҥа да сигэммэт.
Киһи өлөн охтубат,
Курун ыга тардыммат.

Түбэттэн төрүттээхтэр
Түөкүннүүрү билбэттэр.
Сүрэх эрэ баар буоллар
Сүүрэн-көтөн быһаарар,
Бааһынаҕа киристэр
Барыны бары иитгэр.

Хара тыата, хочото,
Ходуһата, толооно
Төһө баҕар сылгыны
Талбыккынан ыырдатыы.
Ынах сүөһү халыҥыан,
Ырааҕынан сайдыаҕын,
Тоҕо эрэ сүбэтэ
Тохтоон хаала тиийбэтэ.
Бэстирикиэп Өлөксөй
Байбыт олоҕун өксөй.
Кыахтаах оҕонньор эбит,
Көр, Түбэни баһыйбыт.

Суолу-иилҥи таһааран,
Собо балык булдунан
Техника атыылаһан,
Тук курдук олорунан
Түргэнник сайдар төрүөх -
Түбүгүрэ дьэ иитиэх.
Туризм, парк уонна балык-
Тута байыан ынырык.

Сайдар суолга киириэххэ
Саҥалыыттан киирсиэххэ.
Сайдыы суола элбэх ээ,
Саҕар кэм да кэлиэҕэ!

БҮТТЭ СУОЛ, ГААС ИРДЭНЭН

44 мас муосталаах
Түбэ былыргы суоллаах.
Ырыа, хоһоон тылынан
Ыаһахтыыллара хоһулаан.
Хатырык интэринээтэ
Хаһаас гыммыт элэгэ.
Бу суолунан айаннаан
Бирдьигинэтэн иһэн,
Ыт баһа төкүнүйэр
Ыллам айан күөнүгэр,
Билээччилэр кэпсииллэр,
Былыргыны сиэрдиллэр.
44 мас муосталаах
Түбэҕэ биир суолталаах,
Түүннэри да сырыылаах
Төкүнүк, сирэй туомнаах,
Биир тумнубат соҕотох
Бэрэбинэ ууруулаах,
Өрөмүөн диэни билбэт
Өһөс соҕус суол эбит.
Онон Чоой Гоша булгу
Отой сылдьар судургу.
Массыынатын түһэрэн
Мөҕүллүбэт эн эрэн.

Анараанҥы үйэттэн
Аарыгыра саҕалаан,
Уон икки сыл эрийсэн
Уоскуттулар бүтэрэн.

Суол аргыстаах диэччилэр,
Суоллуун син сиэттиһэннэр
Аргыстаһан гаас кэлэр,
Амарах дьоммун үөрдэр.

Хата суолга тирэнэн
Гааспыт турбата тиийэн
Абырала баһаама,
Астына аа-дьуо хаама
Аны маһы кэрдимэ,
Аал уокка да сиэтимэ,
Бүгүҥҥүү бүтэйдээн –
Бүттэ суол, гаас ирдэнэн!

2010 с.

АЛААПЫЙА САЙЫЛЫГА

(поэма)

(Слепцова Агафия Алексеевна кэпсээниттэн, 1950 с.)

Алаапыйа диэн ааты
Быйыл биллим саҥардыы.
Интэринээти ыраастыыр
Быстах үлэ буланнар,
Ыгыы муннук баарыгар
Ыксаласпыт эбиттэр.
Алаапыйа эмээхсин
Аһа-үөлэ дэлэйин,
Киһиэхэ эйэҕэһин,
Килиэбэ минньигэһин.
Сылааһынан сыламнаан
Сэһэнэ бу элбэҕин.
Кими да ыйытаҥҥын
Ньимитиэҥ суоҕа уоһун.

Бардыалаахха киирэммит
Оонньоон тахсан иһэммит,
Алаапыйа аатынан
Сайылык баарын билэн,
Араада Алаапыйа
Сайылыга диэн санаа
Төбөбөр хатаммытын
Туруору ыйытабын.

Ама дуо, биир ааттаахпын
Аатын-суолун сураһан,
Хайдах дьэ, билиэм суоҕай.
Хайаан миэнэ буолуоҕай.
Ханнык эрэ баай кыыһа

Хаһан эрэ бадаҕа,
Алаапыйа диэн дьахтар
Олорон ааспыт былыр.
Кини курдук буолуохпун
Кэмэ суох дьэ баҕаран,
Кэлэр дьонтон үөрэбин
Кэһии аспын мунньабын.

Халаан уута кэлиитэ
Культураҕа отордуур,
Халаан уута түһүүтэ
Көһөн киирэн сайылыыр.

Омуктуута Агафья,
Сахалыы Алаапыйа.
Аһа-үөлэ дэлэйэ,
Ахтылҕана сэмэйэ.
Алаапыйа сонунун
Араах ын астынаҕын.

Кэлэр-барар дьоннорго
Кэпсэтиһэ олоро,
Чэй кутаттаан биэрэрэ
Чэ уонна сэһэргэһэ.
Аҥардас сонун иһин
Алаадьы аһын тардан,
Арыыга эт сылытан
Аһатан хатаҕалаан,
Арыы, сүөгэй далбардаан
Амтаннааҕын аһатан,
Астан аһы амсатар
Аны булуус аһыллар.
Харата амтаннанан

Хаттата халтарыҥнаан,
Сүөһү, сылгы иһинэн
Сөбүлээн аһатарын
Сиэбит эрэ хайгыыра,
Сэмсэ өйүө ылара.

«Сайылыкка сылдьан бар,
Сыалаах эттэ тутуһаар,»–
Суол туппут айанньыкка
Сүбэлииллэр ыаллара.
Сылдьыбакка бардаллар
Сынньаммакка санааргыыр.
Сайылыга барахсан
Сай устата тупсаахтаан,
Сүөһү аһа дэлэйэн
Суорат, сүөгэй сойутан,
Үрүҥ аһы үрдүттэн
Үмүрү тардан үүттэн,
Үгүс аһы үксэтэн
Үлүннэрэ ытыйан
Сайылык дьиэтэ күүтэр,
Сай аба күөҕүн үөтэр.
Аһаппакка дьэ ыыппат,
Тоторбокко таһаарбат.
Кэһии аһы матарбат,
Аара сиири умнубат.
Үтэлэрин туттартаан
Үтүө тыллаах атааран,
Кимтэн тугу көрдөөбөт,
Кэми кэрдэн эрэйбэт.
Алаапыйа дьоллонор,
Астына онтон үөрэр.
Оннук үтүө дьахтардаах

Сайылыгым Бардыалаах.
Дьоҥҥо оннук сыһыана
Дьоһун сиргэ хаалбыта,
Сайылыгын ааттата
Сүппэтэх кини аата.
Сайылыга диэн тылга
Сыа-сым сымнаҕас ыалга -
Сылдьарга дылы сыта
Сыт ыыта билигин да.

Ыалдьытымсах сахалар
Ыалга эрэ бардаллар –
Тугу эмэ укталлар
Тэлгэһэттэн ууналлар.

Алаапыйа аһатар
Ас тардар сайылыгар,
Аттаахтар да сатыылар
Аарыгыран ааһаллар.
Үтүө ыалга мустаннар
Үөрүү-көтүү дэлэйэр.
Ас-үөл ингмит остуола
Араас дьонунан туола,
Сылаас чэй кутуллара
Сэһэн-сэппэн туолара.
Сорохторо кэпсээри,
Сорохторо истээри
Сылдьан аахар эбиттэр,
Сонуннара – бэлэхтэр.
Сээн диэн сэһэргэһэ,
Салгыбакка кэпсэтэ
Элбэх хоноһо ыалдьыт

Эгэлгэтэ сылдьыбыт.
Эдэр-сэнэх эрдэхтэн
Элбэхтэри энэрдээн,
Сурах ыыта сайылык
Сураҕырбыт ээ маннык.

Ас аһатар аатыгар,
Аны сонун туһугар
Олус сөпкө дьаһаммыт,
Олорон ааспыт эбит.

Өрө тарда туһалаан
Өргө диэри олорон,
Ким да буоллун абыраан
Кэмчи олохтон быыһаан,
Күн дьонун өрө тутан,
Киһи диэни убаастаан,
Киһи буолуу сүдүтүн
Кимнээҕэр да өйдүүрүн,
Көрдөрбүтүн туоһута –
Күҥҥэ аата хаалбыта.

Бардыалаахтан саҕаннар
Бары Алаапыйалар
Амарах аат сүгэллэр,
Адьас сиртэн сүппэттэр.
Агафия аатта ылыҥ,
Ахтыллыаххыт өрүүтүн.
Аатын ааттыы сүгүрүй,
Атыттары өрүһүй!

Тоҕо эрэ бэйэтэ
Толуу дьахтар үтүөтэ,
Талар талыы киһитэ
Төрүт суоҕа, суох этэ.

Бадам Баһа, Хайгыалаах
Былыр элбэх баайдардаах.
Сирбит киэнэ үтүөтүн
Силэпсиэптэр баһылаан,
Араас энгин дойдулар
Ааттаах-суоллаах турбуттар.

Ас-үөл бастар бараммат,
Аат да сүтүөн сатаммат.
Аны Уйбаан Аартыгар
Ааты киһи ааттатар,
Аата кытта этиллэр
Аҕа ууһа эбиттэр.
Аналынан ыллахха
Адьас Уйбаан ыырдара.
Уйбаан киэнэ буоларын
Уустуга суох билэҕин.
Алаапыйаҕа анаан
Сайылык эмиэ хаалан,
Силэпсиэппит бадаҕа
Силис тардан бардаҕа.

Ханнык эрэ баай кыыһа
Хаһан эрэ бадаҕа,
Алаапыйа диэн дьахтар
Олорон ааспыт былыр...

Сэбиэт былааһа буолан
Сэрэннэҕэ аатыран,
Сорох өттүн оччоҕо
Суолун хайан соттоҕо.
Силэпсиэбин билинэн
Сэһэргээбит сиэринэн.
Сураһарым киниттэн
Соһуччута бэрдиттэн,
Сонун аана аһыллан
Сурах-садьык тэнийэн,
Ыы кырдьыгы эттэххэ
Ыраатыаҕа диэтэҕэ.

Алаапыйа кэнниттэн
Олох кини оннугар,
Арыы сирбэр дьиэлэнэн
Огдоччуйа олорор.

Огдоччуйа эмээхсин
Алаапыйаны салҕаан
Эмиэ дьону аһатар,
Эмиэ үйэтин моҥуур.

Огдоччуйа кэргэнэ
Орто баайга киирсэрэ.
Олох араас эргиирэ
Олохторун эспитэ.

Кэлин соҕотох хаалан
Кырдьыар диэри от оттоон,
Кимэ да суох сүөһүтүн
Кыһынын маһын мастаан,
Дьиэтин буруотун быспакка
Дьэ, этэҥҥэ олоорто.

Манан кэлэн ааһааччы –
Манньаҕа дьэ салҕааччы.
Ороҕурар суоллаахтар
Ол ону умнубаттар.
Көмө тугун билэннэр
Көрө-истэ сылдьаннар,
Кэлэ-бара таарыйан
Көмөлөһөн туһалаан.

Үрүҥ аһы сиэрилэр,
Хара амсайаарылар
Интэринээт оҕолоро
Эргиччи сылдьаллара.
Хата онно эмээхсин
Хайдах курдук үөрэрин
Көрбүт эрэ туораттан
Кэрэхсиллэр убаастаан.

Бардыалаахха олоруоҥ,
Билэбин ээ, ол сокуон –
Байан-тайан барыаҕын,
Баардаах киһи аатырыаҥ!

2010 с.

ИҺИНЭЭҔИТЭ

(поэмалар)

Саллаат туһунан үһүйээн (поэма).....3-18

Бэстирикиэп Баай (поэма).....19-39

Самалык сэһэннэр (поэма).....40-66

Алаапыйа сайылыга (поэма).....67-74

Литературно-художественное издание
И. Елисеев - Усхаан
Үһүйээннэртэн үүйдэххэ
(поэмалар)

Комп. верстка Ноговицын В.Н.
Редактор Касьянов В.Г.
Корректор Новгородова Л.В.
«Саллаат харыйата» А.А. Сивцев түһэриитэ 1958 сыл.

Редакция Намской улусной газеты Энсиэли
Республика Саха (Якутия)
678380, Намский улус, с Намцы, ул. Заложная, 4

Елисеев Иннокентий Николаевич – Усхаан Нам улууһун Түбэ нэһилиэгэр 1942 сыллаахха төрөөбүтэ. 1991 сыллаахха саха тылын уонна литературатын салаатын кэтэхтэн үөрэнэн бүтэрбитэ. Нам орто оскуолатыгар учууталлаабыта. Усхаан «Тыыннаах хомус» 1991 с., «Суолбун сурукка уурабын», «Оҥуор» хомуурунньук 1994 с., «Дьиэбэр күнү киллэрдим» 1997 с., «Дойдубар» 2002 с., «Сибэкки үрэҕим» (улахан уонна орто саастаах оскуола оҕолорутар) 2003 с., «Көҥүл санаалар» 2008 с., «Үтүө аргыстар» 2009 с. хоһоонноруун, поэмаларын кинигэлэрэ уонна «Итэҕэйбэт буоллаххына» кэпсээннэрин, «Спорт – олоҕум сирдьитэ» диэн очеркатын кинигэлэрэ 2007 сыллаахха Саха сиринээҕи кинигэ издательстволарыгар тахсыталаабыттара. 2011 с. «Аастыттартан аттардахха» диэн хоһоонноруун уонна поэмаларын кинигэтэ соторутааҕыта тахсыбыта. Билигин «Үһүйээннэртэн үүйдэххэ» диэн поэмаларын кинигэтин таһааттарда.

1990 сыллаахтан Россия Журналистарын союһун уонна «Саха литературата» ассоциация чилиэнэ.